

1. The State target program of development of the Ukrainian village for the period until 2015. In the book "Industrial-agricultural image of Ukraine». – K.: Limited liability company «National rating of Ukraine»; public association "Ukrainian scientific society of Ethnography, Heraldry and faleristiki», 2007. – P. 227-228.
2. *Orlatii M.K.* The social sphere in the village. – K.: The Institute of Agrarian Economics, UAAS, 1997. – P. 37.
3. The rural sector at the turn of the Millennium ... – P. 300-302.

Коломиец С.С.

Социальная инфраструктура сельской местности Украины: проблемы рыночной трансформации (1990-е – начало XXI в.).

Проанализованы достижения и просчеты в развитии социальной сферы украинского села в условиях рыночной трансформации. Приводятся конкретные примеры успешного решения проблем, связанных с развитием социальной инфраструктуры сельской местности, обеспечения материальных и культурных нужд сельских жителей.

Ключевые слова: сельская местность, социальная и производственная инфраструктура, социальная политика, предпринимательство, консультационные услуги.

Kolomiets S.S.

Social infrastructure of countryside of Ukraine: problems of market transformation (1990'th – beginning XXI of century).

The main task of the social sector is to reduce poverty and reduce income differences of rural and urban population, which can be achieved by providing effective operation, development of agricultural production and increase the pensions of villagers. One of the main conditions for further reform is the implementation of state social policy in the countryside. The ways of regulating the processes of labor resources is determined, social indicators of employment, including workplaces quality and incomes, are shown. Article analyzes the regulatory framework of social sphere in Ukraine (as of 2003). The transformations of the social infrastructure are analyzed, highlighted its important role in meeting consumer needs of rural population. Market transformations of the agricultural production sector have led to structural changes in the social infrastructure, formation of new concepts of its development. Author emphasizes the transfer of social assets of agricultural companies to public ownership, the transition to municipalization, expanding rural employment, support for entrepreneurship, development of consumer cooperation.

Keywords: countryside, social and productive infrastructure, social policy, entrepreneurship, consultative services.

УДК 631.1(1-22)(477)

О.М. Кропивко

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ (кін. 1990-х – 2010 рр.)

На основі законодавчих і нормативних документів, ухвалених в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. розглядаються основні засади сталого розвитку сільських територій України, аналізуються положення цільових програм (в тому числі спільно з ЄС і ООН), які діють в різних регіонах України. Акцентовано на соціальній складовій сталого розвитку сільських територій, зокрема підвищенні ролі місцевого самоврядування та розвитку громадської ініціативи.

Ключові слова: сталий розвиток, сільські території, соціальна складова, законодавчі, нормативні акти.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У кінці 1990-х рр. в Україні надзвичайно гостро постало питання комплексного розвитку її регіонів (в т.ч. й сільських територій), що дозволило б уникнути подальшому поглибленню диспропорційних явищ, деградації села, кризи сільської поселенської мережі, скорочення кількості та погіршення якості трудового потенціалу та посилення міграційних явищ. «Сталий розвиток» вже давно розглядається не тільки як поняття економічного чи екологічного характеру, воно є об'єктом досліджень і представників фундаментальних наук.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Основні засади сталого розвитку сільських територій викладено в низці законодавчих і нормативних актів, ухвалених в період з кінця ХХ до 2010 рр., зокрема, «Порядку денному на ХХІ століття»(1992), «Концепції сталого розвитку» (1992), «Концепції переходу України до сталого розвитку» (2006), законах України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» (від 23.03.2000 р. № 1602-III), «Про планування і забудову територій» (від 20.04.2000 р. № 1699-III), «Про генеральну схему планування території України» (від 7.02.2002 р. № 3059-III), «Про стимулювання розвитку регіонів» (від

8.09.2005 р. № 2850-IV) [6], «Державну стратегію регіонального розвитку України на період до 2015 року» (затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 21.07.2006 р. № 1001), «Про асоціації органів місцевого самоврядування» (від 16 квітня 2009 р. № 1275-VI), «Концепцію вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України» (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4.10.2006 р. № 504-р.), Стратегії економічного та соціального України «Шляхом європейської інтеграції на 2004-2015 роки», Проекті розпорядження Кабінету Міністрів України «Концепція Загальнодержавної програми сталого розвитку сільських територій до 2020 року». Також реалізація даного напрямку розвитку аграрного сектора стала об'єктом досліджень і відображена у статтях *Глушко Т.П., Кіндратець О., Хомич Л.В., Жибак М., Іваненко Ф.В.*, а також активно розглядалася і дискутувалася в ЗМІ, зокрема в «Урядовому кур'єрі», офіційному порталі Мінагрополітики, спеціалізованому журналі «Агропрофі» тощо.

Мета дослідження. На базі всебічного аналізу законодавчих та нормативних документів, ухвалених в період 1990-2009 рр. визначити роль соціальної складової сталого розвитку сільських територій. Проаналізувати характерні тенденції та відобразити процеси реалізації визначених напрямів міжнародних та державних програм, та результати заходів, направлених на їх впровадження.

Виклад основного матеріалу. Саме поняття «сталого розвитку», зазначає у своїй статті Т.П. Глушко [1], вперше з'явилося у 1970-х рр., як наслідок досліджень вченими наслідків уніфікації стандартів споживання природних ресурсів у всіх країнах світу. За результатами досліджень було спрогнозовано виснаження життєвоважливих ресурсів і визнано, що єдиним шляхом уникнення цього визнано перехід до глобальної рівноваги. З цією метою у 1992 р. у Ріо-де-Жанейро було проведено Перший всесвітній форум ООН з питань сталого розвитку, 2000 р. – форум Тисячоліття, 2002 – конференція у Монтерреї і саміт у Йоханнесбурзі. Концепція сталого розвитку, схвалена у 1992 р., сьогодні визнана безальтернативною життєвою стратегією людства у ХХІ ст.

Розглядаючи саме поняття «сталий розвиток», відповідно до завдань, які поставили сьогодні як перед суспільством в цілому, так і перед населенням окремих територій зокрема, дослідники загалом наводять загальне його визначення: «сталий розвиток – це розвиток, що задовольняє потреби теперішнього покоління, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби» [2]. З цією метою мають бути узгоджені екологічні, економічні та соціальні складові сталого розвитку суспільства.

Соціальна складова сталого розвитку означає поліпшення умов життя населення, насамперед за рахунок ефективного розвитку соціальної, виробничої, транспортної, інженерної, комунікаційно-інформаційної та екологічної інфраструктури. Реалізація соціальної складової сталого розвитку обумовлює формування повноцінного життєвого середовища для сучасного і наступних поколінь.

У «Концепції переходу України до сталого розвитку» (2006 р.) [3], визначено, що цей перехід до сталого розвитку можливий за дотримання різних умов, серед яких є виконання на національному, регіональному і місцевому рівнях всіх основних умов цього розвитку. Сама необхідність переходу України до сталого розвитку зумовлена як внутрішніми потребами, так і міжнародними чинниками. Серед інших: 1) офіційне приєднання України до документа ООН «Порядок денний на ХХІ століття» та підписання ряду міжнародних договорів, які зумовлюють подальші дії в напрямі сталого розвитку; 2) негативні демографічні тенденції; 3) занепад села, безробіття, масштабна трудова міграція працездатного населення з сільських територій; 4) низький рівень доходів, якості життя та соціальної захищеності більшості громадян; 5) недосконалість нормативно-законодавчої бази забезпечення прав громад, в тому числі екологічних тощо. Особливо важким тягарем для України є проблеми ліквідації екологічних, соціальних та економічних наслідків Чорнобильської катастрофи, вихід з гострої екологічної кризи в техногенно навантажених регіонах України (Донецько-Придніпровський регіон та ін.).

Серед показників сталого розвитку, наведених у «Концепції...», визначено три рівні агрегування: перший – узагальнена інтегральна оцінка соціального розвитку території та якості навколишнього середовища; другий – агреговані соціальні та екологічні макропоказники; третій – інформативні соціометричні та екологічні показники як показники базового рівня. Ці узагальнені вихідні показники відображають життєвий рівень населення, забезпеченість людськими ресурсами, захищеність життєдіяльності населення, забезпеченість інтелектуальними ресурсами.

У вирішенні питань, пов'язаних з впровадженням основних засад сталого розвитку, значно зростає роль місцевого самоврядування. Збільшення громадянської участі у вирішенні актуальних місцевих проблем продиктоване самим розвитком громадянського суспільства в Україні. Так, серед форм участі громадян, що стали поширеними останнім часом, є громадянський контроль за прийняттям і виконанням рішень, пряме делегування місцевій громаді владних повноважень з конкретних питань, регулярні консультації між владою і населенням, місцеві референдуми, територіальне громадське самоврядування. Розглядаючи питання сталого розвитку в політологічному аспекті, О. Кіндратець [4] зазначає, що незважаючи на певну пасивність населення, референдум на місцевому рівні, який проводиться після збирання необхідної кількості підписів, є найпридатнішим для вирішення питань місцевого самоврядування, водночас застерігаючи, що така здатність даного заходу може бути використана як для більшої демократизації суспільного життя, так і навпаки, з метою маніпуляції зацікавленими особами або представниками місцевих владних структур. Зокрема, авторка аналізує дослідження І.Ю. Деміна, який вважає, що існує декілька сценаріїв для перетворення місцевого референдуму на маніпулятивний інструмент: перший – створення формально незалежних громадських об'єднань, які ініціюють проведення референдуму, що має легітимізувати політичний курс місцевої влади; другий – за допомогою набору запитань та їх формулювання. Загалом, за висновками вчених, референдум не завжди може мати позитивні політичні наслідки, через те, що саме формулювання запитань, винесених на референдум, не відображає варіантів вирішення проблем.

Окрім референдуму, існують інші форми прояву громадянської активності. У документі ООН «Порядок денний на XXI століття», прийнятий Конференцією ООН 1992 р. (Ріо-де-Жанейро), виділено 28 розділ, в якому рекомендовано кожній місцевій адміністрації встановлювати діалог з громадянами, місцевими організаціями та приватними підприємствами і формувати місцеву програму «Порядок денний на XXI століття». Залучати громадян і громадські організації місцеві адміністрації мають шляхом проведення консультацій і пошуку консенсусу, що допоможе виробити оптимальну модель сталого розвитку території, зокрема сільських.

Сам процес впровадження принципів сталого розвитку на певній території передбачає наступну послідовність: 1) проведення оцінки відповідності стану території принципам збалансованого розвитку; 2) визначення пріоритетів сталого розвитку; 3) розробка концепції сталого розвитку, окреслення стратегічних цілей та показників сталого розвитку; 4) обговорення концепції з громадськістю, внесення громадських пропозицій для удосконалення стратегії; 5) затвердження концепції рішенням органів місцевої влади; 6) розробка на основі концепції громадських пропозицій та визначених пріоритетів загальної програми сталого розвитку території; 7) проведення моніторингу індикаторів сталого розвитку території [5].

Серед інших законодавчих засад, які розроблені для реалізації завдань, окреслених «Порядком денним на XXI століття», в Україні розроблено і ухвалено закони України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» (від 23.03.2000 р. № 1602-III), «Про планування і забудову територій» (від 20.04.2000 р. № 1699-III), «Про генеральну схему планування території України» (від 7.02.2002 р. № 3059-III), «Про стимулювання розвитку регіонів» (від 8.09.2005 р. № 2850-IV) [6], «Державну стратегію регіонального розвитку України на період до 2015 року» (затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 21.07.2006 р. № 1001), «Про

асоціації органів місцевого самоврядування» (від 16 квітня 2009 р. № 1275-VI), «Концепцію вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України» (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4.10.2006 р. № 504-р.), Стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції на 2004-2015 роки», Проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Концепція Загальнодержавної програми сталого розвитку сільських територій до 2020 року».

У рамках впровадження в Україні принципів сталого розвитку, проблема сільських територій є чи не найболючішою. Адже, як визначено у Проекті «Концепції Загальнодержавної програми сталого розвитку сільських територій до 2020 року» [7], позитивні зрушення в сільськогосподарському виробництві не змогли за останні роки вирішити проблеми соціально-економічного розвитку сільських територій. Виробництво сільськогосподарської продукції та її переробка не забезпечують потреби населення України в якісних продуктах харчування, а промисловість – в сировині. Соціальна сфера села продовжує знаходитися в занепаді. Найгострішими проблемами залишаються відсутність мотивації до праці, безробіття, трудова міграція, бідність і занепад соціальної інфраструктури.

Чисельність сільських жителів складає 14,7 млн. осіб і за останні 15 років скоротилася на 1,8 млн. або на 12 %, а чисельність дітей шкільного віку в сільській місцевості зменшилась на третину і складає лише 1,3 млн. осіб. За межею бідності знаходиться 15,5 % загальної кількості селянських господарств, у 25 % – сукупні витрати не перевищують рівень прожиткового мінімуму.

Сільські населені пункти поступово обезлюднюються і припиняють своє функціонування, смертність тут на 37 % вища, ніж у міських поселеннях. Поселенська мережа за 1991-2008 рр. скоротилася на 355 населених пунктів, тобто щороку вона зменшувалась в середньому на 19. За демографічними прогнозами, якщо збережеться така ситуація до 2020 р., частка сільських районів гострої демографічної і поселенської кризи може перевищити 50 % їх кількості при третині у 2008 р.

Відбувається подальший міграційний вплив сільської молоді у міста, далеко і ближнє зарубіжжя, внаслідок чого розпадаються сім'ї, діти зростають без належного догляду і виховання.

Не дивлячись на низьку забезпеченість сільських населених пунктів об'єктами соціального призначення, їх мережа продовжує деградувати. За 1990-2008 роки скоротилася на 45,4 тис. кількість сільських магазинів (75 %), 10,8 тис. закладів громадського харчування (59 %), 3,6 тис. дитячих дошкільних закладів (29 %), 1,3 тис. загальноосвітніх шкіл (8,6 %), 4,4 тис. закладів культури (21 %) та 1,3 тис. фельдшерсько-акушерських пунктів (8 %).

Сьогодні в сільській місцевості майже повністю призупинилося будівництво доріг з твердим покриттям, об'єктів інженерного облаштування, житла, об'єктів комунально-побутового та соціально-культурного призначення.

Погіршується техногенно-екологічна безпека. За даними проведеного Держкомстатом обстеження на початок 2006 р. 7 % сіл мають забруднені поверхневі води, 29,6 % – неорганізовані звалища побутових, промислових, будівельних та інших твердих відходів, на території біля 10 % сіл розміщено 4,1 тис. складів мінеральних добрив і отрутохімікатів.

Потребують відновлення родючості 5,35 млн. га земель, радіоактивно забруднених внаслідок Чорнобильської катастрофи, з них 1,24 млн. га с.-г. угідь.

Деградація сільських територій підриває основи подальшого розвитку не лише аграрного сектора, але й через загрозу продовольчої безпеки усього суспільства, тому в «Концепції» головною складовою розбудови аграрного сектора економіки визначено комплексний розвиток сільських територій, спрямований на стабільне забезпечення збалансованого розвитку виробництва та поселенської мережі на основі формування належного екологічнобезпечного середовища проживання, праці та відпочинку населення.

Подолання негативних тенденцій у сільськогосподарській галузі залежить від розв'язання проблеми сталості сільського виробництва, яка забезпечує ефективне функціонування та розвиток продовольчого комплексу у регіонах, рівень та якість життя населення (як сільського, так і міського). Тому вирішення сільськогосподарської кризи стає духовною потребою сучасності, оскільки її вирішення залежить насамперед від людини.

Одним із пріоритетних напрямів забезпечення сталого розвитку сільського господарства вважається забезпечення умов сталого розвитку АПК. Основою його довгострокової перспективи має стати формування ефективного, конкуренто-спроможного та екологічно безпечного агропромислового виробництва.

Як зазначає у своїй статті М. Жибак [8], основою багатства кожної держави, а отже, ефективності виробництва, є земля. Ресурс землі є найбільш вагомим серед інших видів ресурсів й аграрна сфера є невід'ємною складовою економічної діяльності держави. Одержана в сільському господарстві продукція на одну грошову одиницю дає роботу понад 12 одиницям в інших сферах економіки. Це дозволяє країні розв'язувати проблеми забезпечення робочими місцями, створення належного рівня життя. Тому турбота про розвиток сільських територій має стати пріоритетним завданням.

У Проекті розпорядження Кабінету Міністрів України «Концепція Загальнодержавної програми сталого розвитку сільських територій до 2020 року», визначено три варіанта розвитку сільських територій: *перший* – незмінність сучасних умов вирішення проблеми забезпечення необхідної підтримки розвитку сільських територій. Такий варіант призведе до подальшого занепаду сільської економіки та інститутів сільського розвитку, забрудненості навколишнього середовища, обезлюднення сільських населених пунктів; *другий* – незначне збільшення підтримки розвитку сільського господарства та соціальної інфраструктури, декларування окремих економічних, соціальних та екологічних заходів, за відсутності реальних механізмів і фінансових джерел їх реалізації. Це сприятиме певному поліпшенню матеріального становища і умов проживання сільського населення, однак не забезпечить розв'язання проблем забезпечення доходності і трудової зайнятості, екологічної безпеки на території та необхідних умов проживання на селі; *третій* – створення правових, фінансових та організаційних умов для реалізації багатofункціональності сільського господарства, формування конкурентоспроможного аграрного сектору, диверсифікації виробництва і зайнятості сільського населення, сприятливих агроландшафтів, якісного середовища проживання людей у сільській місцевості та розвитку партнерства держави, бізнесу, територіальних громад. Це дасть змогу розв'язати більшість соціальних проблем сільської поселенської мережі, зокрема підвищити рівень трудової зайнятості та доходності сільського населення, подолати кризову ситуацію в галузі та задовольнити потреби країни у продуктах харчування, створити їх експортний потенціал та забезпечити розвиток соціальної сфери села і сільських територій в цілому. Найоптимальнішим серед них визнано третій.

Визначено також строки виконання Програми.

На першому етапі (протягом 2009 р.) – розробка і затвердження Концепції; розробка і затвердження Програми. Виконання заходів, передбачених Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 року відповідно до завдань і заходів проекту Загальнодержавної програми сталого розвитку сільських територій до 2020 року.

На другому (2010- 2011 рр.) – підготовка і затвердження нових та внесення змін до діючих нормативно-правових актів, щодо забезпечення розвитку сільських територій. Виконання заходів, передбачених Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 року відповідно до завдань і заходів Загально-державної програми сталого розвитку сільських територій до 2020 р.

На третьому етапі (2011-2020 рр.) – забезпечення виконання заходів, передбачених Загальнодержавною програмою сталого розвитку сільських територій до 2020 р.

У рамках реалізації завдань, окреслених «Порядком денним на XXI століття», діє Програма Розвитку ООН (ПРООН), яка є глобальною мережею ООН в галузі розвитку.

Програма «Оксфордські волонтери для громад», що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи розпочалась у 2007 р. з ініціативи Чорнобильської програми відродження та розвитку ПРООН (ЧПВР), Українського товариства Оксфордського університету та Національного Університету «Києво-Могилянська академія» (НаУКМА). У 2009 р. ініціатива була підтримана Волонтерами ООН та Британською радою в Україні. Протягом 2007-2009 рр. 25 студентів через участь у програмі мали можливість отримати глибокі знання про підхід ПРООН до подолання наслідків Чорнобильської катастрофи. 22 населених пункти були підтримані через різну діяльність проведену волонтерами [9].

28 січня 2009 р. відбулася офіційна зустріч між представниками Міністерства регіонального розвитку та будівництва України та ПРООН було підписано Мемо-рандум про порозуміння для забезпечення сталого розвитку територій України, сприяння територіальній реформі, децентралізації та місцевого самоврядування. Від ПРООН у зустрічі брали участь Й. Казана-Вишньовецька, заступник Постійного Представника ПРООН в Україні, І. Скалій, менеджер проекту ПРООН/МПВСР, від Міністерства – А. Ткачук, заступник Міністра регіонального розвитку та будівництва України, В. Толкованов, директор Департаменту міжнародного співробітництва, інвестиційного розвитку та з питань європейської інтеграції Міністерства регіонального розвитку та будівництва України. Відповідно до підписаного Меморандуму, Мін-регіонбуд та ПРООН співпрацюватимуть у сфері зміцнення місцевого та регіонального розвитку, сприятимуть децентралізації та адміністративно-територіальній реформі через експертну оцінку, наукові дослідження, зміцнення потенціалу місцевої та регіональної влад через надання якісних послуг. Також зазначено, що обидві сторони зосередять свої зусилля на зборі найкращих практик і досвіду в сфері місцевого самоврядування і надаватимуть рекомендації на основі реального досвіду роботи з органами регіонального самоврядування та місцевими громадами [10].

У Вінницькій області реалізується проект ЄС і Програма розвитку ООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду». У його здійсненні беруть участь вісім районів – Таврійській, Жмеринській, Хмельницькій, Мированокуриловецький, Оратівський, Тростянецький, Бершадській, Теплицькій. До резервного списку внесено ще чотири райони – Могилів-Подільській, Ямпільській, Чернівецькій та Погреби-щенській. В цих адміністративно-територіальних одиницях заплановано реалізувати низку заходів у рамках згаданого проекту. Проект фінансується Європейським Союзом і впроваджується Програмою розвитку ООН. Його загальна мета й завдання – підвищення рівня життя у сільських, селищних і міських громадах по всій території України, визначення шляхів комплексного відновлення, ефективного використання та системного управління базовими об'єктами місцевої інфраструктури. Проект призначений для мешканців 1000 громад-учасниць, а також представників органів місцевої влади у 200 районах України, в яких він буде реалізовуватись [11].

У Програмі діяльності уряду «Український прорив: для людей, а не для політиків» до соціально-економічних пріоритетів визначений перехід від централізованого розподілу бюджетних коштів для розвитку сільської місцевості, спрямованого на досягнення комфортних умов життя сільських жителів. Визнано пріоритетними забезпечення збалансованого фінансування відповідних програм, територіальними громадами; класифікація сільських населених пунктів за умовами проживання населення; визначення головних принципів забезпечення мінімальних соціальних стандартів життя в населених пунктах різних категорій; виділення бюджетних коштів центрального та місцевого бюджетів; розподіл місцевими громадами (сільський та районний рівень) бюджетних коштів пропорційно кількості їх жителів; створення (відновлення) об'єктів соціальної інфраструктури та їх утримання.

Відповідно до підписаного Меморандуму, у квітні 2009 р. в місті Коростень відбулося засідання круглого столу «Як спільно забезпечити сталий розвиток територій, що постраждали від Чорнобильської катастрофи», в засіданні якого брали участь Надзвичайний та Повноважний Посол Японії, представники центральної (в тому числі МНС) і місцевої

влади, лідери місцевих громад, представники міжнародних організацій та бізнес-сектору. Проведення такого заходу підтверджує, що чорнобильське питання залишається одним із найважливіших для ООН. На засіданні круглого столу було представлено новий інформаційний проект «Міжнародна науково-інформаційна мережа з питань Чорнобиля» (ICRIN), який має стати частиною зусиль, направлених на допомогу місцевим громадам щодо «повернення до нормальної життєдіяльності» впродовж десятиліття відродження, проголошеного ООН, що триватиме до 2016 р. Діяльність в рамках впровадження нового проекту буде включати поширення інформації через систему освіти, засоби масової інформації, шляхом проведення навчальних семінарів метою яких, серед іншого, стане підтримка місцевої влади у проведенні досліджень потреб у постраждалих місцевостях [12].

У вирішенні проблем підвищення ефективності використання земельних і трудових ресурсів села пріоритетна роль має належати місцевим органам влади. В сучасних умовах вони виконують функції реєстрації визначеного переліку документів і збору обмеженої інформації про стан виробничих ресурсів села. Поряд зі створенням в Україні дійового ринку землі, сільські ради мають бути наділені повноваженнями контролю і управління ресурсами сільського господарства. На цій основі встановиться тісний зв'язок із реальними виробниками продукції.

У контексті адміністративної реформи в Україні важливою складовою може стати питання створення ефективної системи управління виробничими ресурсами з боку виконавчої влади на місцевому рівні. Тут можуть бути вирішені проблеми «покинутих земель», неефективного використання орендованих земель, земель із значним ступенем еродованості тощо.

Крім моніторингу за станом землі до розширення повноважень сільських і селищних рад можна додати й питання створення та управління громадськими пасовищами для потреб випасу худоби власників присадибних селянських господарств як альтернативи у виробництві продукції скотарства. Тут можна досягнути найвищої ефективності державної підтримки галузі. Одночасно вирішуватиметься не менш важливе питання: працевлаштування молодих спеціалістів, які закінчили вищий навчальний заклад. Створення виробничо-консультативних відділів у структурі сільських рад дозволить надати роботу численній армії безробітних з високим рівнем кваліфікації.

Місцеві органи влади можуть взяти на себе ряд питань, пов'язаних із сервісним обслуговуванням присадибних селянських господарств. Тому існує нагальна потреба розробки й запровадження ефективної системи державного планування і управління процесом виробництва, переробки та збуту сільгосппродукції також і в регіонах з екологічно несприятливими умовами виробництва [13].

З метою забезпечення розроблення та реалізації державної політики щодо розвитку сільського господарства та сільських територій, підвищення інвестиційної привабливості вітчизняного аграрного сектора економіки та конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників при Президентіві України була створена Консультативна рада з питань розвитку сільського господарства та сільських територій, основними завданнями якої було визначено: а) вивчення стану реалізації державної політики у сфері розвитку сільського господарства та сільських територій, у тому числі розвитку земельних відносин на таких територіях; б) аналіз проблем, що стримують розвиток аграрного сектора економіки; в) підготовку пропозицій щодо стимулювання інвестицій в агропромисловий комплекс України та підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки, в тому числі із залученням міжнародної технічної допомоги; г) розроблення пропозицій, у тому числі із залученням вітчизняних та міжнародних експертів, щодо підготовки проектів нормативно-правових актів з питань розвитку сільського господарства та сільських територій, удосконалення земельних відносин на таких територіях [14].

У Резолюції Всеукраїнської наради з питань соціально-економічного розвитку сільських населених пунктів, що відбулася 26 травня 2009 р., рекомендовано місцевим радам та їх виконавчим органам посилити співпрацю та об'єднати свої зусилля з районними

радами і місцевими державними адміністраціями в пошуку на місцевому рівні організаційних, матеріально-технічних і фінансових ресурсів для розв'язання проблем та забезпечення сталого розвитку сільських територіальних громад [15]. Повернувшись із наради сільські та селищні голови, лідери районних громад Черкащини, взялися за роботу. Нині багато депутатів готується до сесій сільських та селищних рад, де обговорюються чимало питань, порушених на Всеукраїнській нараді. Наразі триває формування бюджетів наступного року. Від того, які прибутки будуть заплановані, від орендної плати за землю, великою мірою залежатиме й наповнення місцевої скарбниці. Дуже важливо, як підкреслюють сільські голови району, врахувати й сповна використати резерви збільшення надходжень за цією статтею. Адже на сьогодні вони становлять лише незначну частку дохідної частини бюджетів. Тим часом, за оцінками експертів, такі надходження могли б бути значно більшими. Саме з цією метою нині переглядаються всі інвентарні справи на земельні ділянки, де потрібно, встановлюються чіткі межі.

Місцеві органи самоврядування беруться й за розв'язання такої проблеми, як удосконалення мережі оптових і роздрібних ринків та поліпшення обслуговування ними сільського населення [16].

Уряд утворив Раду сільських і селищних голів при Кабінеті Міністрів України. Відповідна постанова затверджена на відкритому засіданні уряду з питань розвитку сільських населених пунктів [17].

Відповідно до положення про Раду, вона є постійно діючим консультативно-дорадчим органом. Основними завданнями Ради є: сприяння формуванню ефективного механізму взаємодії органів виконавчої влади та сільських і селищних голів на засадах партнерства і відкритості та вироблення взаємоузгоджених позицій. Рада розроблятиме та подаватиме органам виконавчої влади пропозиції щодо необхідності перегляду нормативно-правових актів з питань удосконалення місцевого самоврядування з метою створення сприятливих умов для його розвитку та удосконалення системи захисту прав сільських і селищних територіальних громад. Також члени Ради оцінюватимуть виконання нормативно-правових актів щодо питань регіональної політики та готуватимуть відповідні рекомендації. Також Рада готуватиме пропозиції щодо удосконалення системи органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з метою підвищення ефективності їх діяльності. Рішення Ради мають рекомендаційний характер. У разі потреби рішення Ради реалізуються шляхом прийняття відповідних актів Кабінету Міністрів. Головою Ради обрано Липинського сільського голову (Волинська область) Б. Гусака [18].

Отже, в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. одним із пріоритетних напрямів розвитку аграрного сектора України став сталий розвиток сільських територій; соціальна складова була визначена як та, що забезпечує реалізацію основних засад цього процесу.

1. Глушко Т.П. Концепція сталого розвитку як аграрна філософія сучасної цивілізації // <http://www.filosof.com.ua/jornel/M-66>.
2. Там само.
3. Концепція переходу України до сталого розвитку (25.10.2006) // http://www.greenparty.ua/news/development/development-news_13880.html.
4. Кіндратець О. Сталий розвиток: політологічний аспект // <http://www.politik.org.ua/pfv.php>.
5. Там само.
6. Хомич Л.В. Стратегія регіонального розвитку і планування території // Стратегічні пріоритети, №4(5), 2007 р. – С. 142-149.
7. Проект «Концепції Загальнодержавної програми сталого розвитку сільських територій до 2020 року» // <http://www.minagro.gov.ua>.
8. Жибак М. Проблеми сільських територій як основи функціонування аграрного сектора економіки // Економічний аналіз. Випуск 2 (18), 2008 р. – С. 41-42.
9. Студенти Оксфорду та Могилянки сприяють розвитку територій постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи // <http://www.crdp.org.ua/ua/news/detail/114.htm>.
10. Мінрегіонбуд і ПРООН підписали Меморандум на підтримку сталого розвитку територій України // <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish>.
11. Місцевий розвиток, орієнтований на громаду. – Сільські вісті. – 2008, 3 липня. - № 77 (18209). – С. 1.

12. Завдання ООН на сьогодні – сталий розвиток територій, постраждалих від Чорнобильської катастрофи // <http://www.mns.gov.ua/news/11757.html>
13. *Іваненко Ф.В.* Ефективність використання земельних і трудових ресурсів села. – Аграрний тиждень. - № 20 (063). – 26.05 – 1.06.2008. – С. 8.
14. Положення про Раду з питань регіонального розвитку та місцевого самоврядування. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 309 від 2 квітня 2009 року. – Урядовий кур'єр. - № 68. – 2009, 15 квітня. – С. 18.
15. Резолюція Всеукраїнської наради з питань соціально-економічного розвитку сільських населених пунктів. – Урядовий кур'єр. – 2009, 21 листопада. - № 217. – С. 6.
16. *Кирей В.* Більше влади громадам ? – Урядовий кур'єр. – 2009, 10 червня. - № 101. – С. 5.
17. Агропрофі. - № 19 (072) – 2009, 29 травня. – С. 2.
18. Урядовий кур'єр. – 2009, 13 червня. - № 104. – С. 6-7.

References

1. *Glushko T.P.* The concept of sustainable development as the agrarian philosophy of modern civilization // <http://www.filosof.com.ua/jornel/M-66>.
2. Ibid.
3. The concept of transition to sustainable development (25.10.2006) // http://www.greenparty.ua/news/development/development-news_13880.html.
4. *Kindratetz O.* Sustainable development: political aspect // <http://www.politik.org.ua/pfv.php>.
5. Ibid.
6. *Khomich L.V.* Strategy for regional development and planning of the territory // Strategic priorities, №4(5), 2007 p. – S. 142-149.
7. Draft concept of national programme for sustainable development of rural areas by 2020 // <http://www.minagro.gov.ua>.
8. *Žibak M.* Problems of rural areas as a basis for functioning of the agrarian sector of the economy / Economic analysis. Issue 2 (18), 2008. – S. 41-42.
9. Students from Oxford Academy and Kyiv-Mohyla Academy promote the development of the territories affected by the Chernobyl disaster // <http://www.crdp.org.ua/ua/news/detail/114.htm>.
10. Ministry of regional construction and the United Nations development programme signed a Memorandum in support of sustainable development of territories of Ukraine // <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish>.
11. Local development-oriented community. – Rural news. – 2008, 3 july. - № 77 (18209). – P. 1.
12. The task of the UN today – sustainable development of territories affected by the Chernobyl disaster // <http://www.mns.gov.ua/news/11757.html>
13. *Ivanenko F.V.* The efficiency of use of the land and labour resources of the village. – Agrarian week. - № 20 (063). – 26.05 – 1.06.2008. – P. 8.
14. The position of the Council on the issues of regional development and local government. Approved by Cabinet of Ministers of Ukraine. № 309, dated April 2, 2009. – Uryadovyi kuryer. - № 68. – 2009, April 15. – P. 18.
15. The Resolution of the all-Ukrainian Conference on socio-economic development of rural settlements. – Uryadovyi kuryer. – 2009, November 21. - № 217. – P. 6.
16. *Kirei V.* More power, communities? – Uryadovyi kuryer. – 2009, June 10. - № 101. – P. 5.
17. Агропрофі. - № 19 (072) – 2009, May 29. – P. 2.
18. Uryadovyi kuryer. – 2009, 13 chervnia. - № 104. – P. 6-7.

Кропивко Е.М.

Развитие социальной составляющей устойчивого развития сельских территорий Украины (кон. 1990-х – 2010 гг.).

На основе законодательных и нормативных документов, принятых в конце XX – в начале XXI веков, рассматриваются основные принципы устойчивого развития сельских территорий в Украине, проведен анализ положений целевых программ (в том числе в сотрудничестве с ЕС и ООН), которые внедряются в разных регионах Украины. Акцентировано внимание на социальной составляющей устойчивого развития сельских территорий, в частности повышение роли местного самоуправления и развитие гражданских инициатив.

Ключевые слова: устойчивое развитие, сельские территории, социальная составляющая, законодательные, нормативные акты.

Кропивко О.М.

The development of the social dimension of sustainable development of rural areas of Ukraine (late 1990s – 2010).

The article shows the basic principles of sustainable development of rural areas of Ukraine, based on the laws and regulations acts, which were adopted in the late XX - early XXI century, in particular highlighted the tasks related to the development of the social dimension in the "Agenda for the XXI Century"(1992), "Concept of Sustainable Development"(1992), "Concept of Ukraine's transition to sustainable development"(2006), the draft resolutions of the

---

Cabinet of Ministers of Ukraine Concept of the National Programme for sustainable development of rural areas by 2020."

Author gives definition of the social dimension as a factor that contributes to improving the living conditions of the population, primarily due to the effective development of social, industrial, transport, engineering, communications, information and environmental infrastructure. Author emphasizes that the implementation of the social dimension of sustainable development determines the formation of a proper living environment for present and future generations.

The results of implementation in Ukraine of targeted programs aimed at sustainable development of rural areas, including the UN Development Programme (UNDP), Oxford Volunteers for communities "Local Development for communities," "Ukrainian breakthrough: for people, not for politicians," are analyzed.

Highlighted the priority directions of the social dimension of sustainable development of rural areas, including increase of the role of local government and development of public initiatives.

Keywords: *sustainable development, rural areas, the social construction, the legislative and normative acts.*